

ФІЩЕНКО Л. М.,

студентка

факультету фінансово-економічної безпеки
(Київський національний університет технологій та дизайну)

УДК 65.012.8+658.15:346.5

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ (ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ)

Проблема полягає в розробці й розвитку важливого в сучасних умовах удосконалення правового забезпечення фінансової безпеки підприємства, що виступає основою для сталого розвитку як окремого підприємства, так і держави та суспільства в цілому.

Ключові слова: економічна безпека, фінансово-правова безпека, фінансово-економічна безпека, підсистеми економічної безпеки, корпоративна безпека, фінансовий стан, фінансова незалежність, безпека, загроза.

Проблема заключается в разработке и развитии важного в современных условиях совершенствования правового обеспечения финансовой безопасности предприятия, выступает основой для устойчивого развития как отдельного предприятия, так и государства и общества в целом.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансово-правовая безопасность, финансово-экономическая безопасность, подсистемы экономической безопасности, корпоративная безопасность, финансовое состояние, финансовая независимость, безопасность, угроза.

The problem lies in the design and development important in modern conditions improve legal providing financial security, which acts as a basis for sustainable development as a separate company, and the state and society.

Key words: economic security, financial and legal security, financial and economic security, economic security subsystem, corporate security, financial position, financial independence, security, threat.

Вступ. Проблема дослідження правового забезпечення фінансової безпеки підприємств в Україні, їх понять і видів, утвердження й забезпечення реалізації постійно перебуває в полі зору науковців та має важливе теоретичне й практичне значення в правовому регулюванні.

Дослідженню питань фінансово-економічної та правової безпеки як на рівні національної економіки, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання присвятили праці багато відомих учених. Проте, незважаючи на вагомий науковий доробок у цій сфері та з огляду на багатоплановість і зростаючу вагомість цієї проблеми в сучасних умовах господарювання, питання забезпечення належного рівня економічної безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання, вчасне виявлення й діагностика джерел небезпеки досі потребують посиленої уваги.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності фінансово-економічної та правової безпеки підприємств і шляхів її забезпечення.

Для її досягнення необхідно виконати такі завдання:

- з'ясувати поняття фінансово-економічної безпеки підприємств, визначити їх правове регулювання та управління;
- розглянути класифікацію загроз фінансовій безпеці підприємств, їх види й проблему забезпечення;

– показати шляхи та основні напрями забезпечення фінансової безпеки підприємств в Україні;

– сформулювати висновки й рекомендації.

Результати дослідження. Фінансово-економічна безпека є універсальною категорією, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних і правових відносин на всіх рівнях: від держави до кожного її громадянина. В умовах фінансової кризи, що характеризується великим коливанням факторів внутрішнього й зовнішнього середовища підприємства, загрозами його фінансовим інтересам із боку окремих суб'єктів господарювання та високим рівнем фінансових ризиків, одним із напрямів управлінської діяльності підприємства є забезпечення його життєдіяльності. Однією зі складових є фінансово-економічна безпека підприємства.

Економічна безпека підприємства – це захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього й внутрішнього середовища, спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватись до зовнішніх умов без негативних наслідків для підприємства. Крім того, економічна безпека підприємства – це найефективніше використання ресурсів, що забезпечують стабільне функціонування підприємства [1, с. 46]. Основна мета економічної безпеки підприємства – забезпечення його стійкого й максимально ефективного функціонування сьогодні та високого потенціалу в майбутньому.

Фінансову безпеку підприємства вивчають як основний елемент та умову системи його економічної безпеки. У сучасній економічній літературі поняття «фінансова безпека підприємства» як самостійний об'єкт управління розглядається відносно недавно. Проте в Україні комплексним дослідженням цього питання практично не займаються, приділяючи основну увагу проблемам фінансової безпеки держави й економічної безпеки підприємства. Окремі аспекти багатогранної проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємств залишаються предметом наукових пошуків низки вчених: Н.Й. Реверчук [2, с. 103], Л.Г. Мельника [3, с. 67], Л.І. Донця [4, с. 34], Н.В. Вашенка [4, с. 37], С.Ф. Покропівного [5, с. 98], І.А. Бланка [6, с. 79], К.С. Горячевої [7, с. 60] та інших.

Державно-правове регулювання здійснює найбільш помітний і значний вплив на формування економічної безпеки підприємства, використовуючи при цьому прямі й непрямі важелі впливу. Непряме регулювання керування діяльністю підприємств формує систему мотивацій, створює стимулюючі умови для їх діяльності та виступає в таких формах, як податкова система, цінова й фінансово-кредитна політика, державне замовлення. До прямого державного регулювання належить розробка нормативних актів, положень і заходів, що здійснюють безпосередній вплив на діяльність підприємства.

Правову основу діяльності підприємства складають закони, які регулюють правові відносини між державою та підприємствами, а також укази й постанови органів влади з питань господарської діяльності підприємств. Так, Закон України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 р. визначає умови й порядок визнання юридичних суб'єктів (суб'єктів підприємницької діяльності) банкрутами з метою задовольнити претензії кредиторів. У ст. 1 цього акта надано визначення банкрутства: «Під банкрутством розуміється пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності – задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом». У ст. 21 Закону України «Про банкрутство» передбачається черговість задоволення претензій кредиторів. Найперше покриваються витрати, пов'язані з проведенням справи про банкрутство в суді та роботою ліквідаційної комісії, а також задовольняються вимоги кредиторів, забезпечені заставою. У першу чергу виконуються зобов'язання перед працівниками підприємства-банкрута. У другу чергу задовольняються вимоги за податками й податковими платежами в бюджет та вимоги органів державного страхування й соціального забезпечення. У третю чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою. У четверту чергу виконуються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу в статутний фонд підприємства. Наостанок погашаються всі інші вимоги. На нашу думку, внески членів трудового колективу

задля фінансово-економічної безпеки підприємства мають повертатися разом із погашенням зобов'язання перед працівниками підприємства. Пропонуємо внести відповідні зміни до ст. 21 Закону України «Про банкрутство».

Законом України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22 листопада 1996 р. регулюються договірні правовідносини між платниками та одержувачами коштів щодо відповідальності за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань. Суб'єктами зазначених відношень є підприємства, установи й організації незалежно від форм власності, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності. У ст. 1 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» вказано, що платники коштів сплачують на користь одержувача цих засобів за прострочення платежу пеню в розмірі, встановленому за згодою сторін. Крім того, під час забезпечення фінансової безпеки підприємств керуються такими актами, як Закон України «Про підприємства» від 27 березня 1991 р., Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 р., Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення діяльності страховими посередниками» від 18 грудня 1996 р.

Формування системи оподаткування є однією з найбільш значимих сфер державного регулювання.

Держава здійснює значний вплив на рівень фінансово-економічної безпеки підприємств, формуючи правові, економічні, організаційні умови їх діяльності, а також інституційне середовище. Її значення в створенні умов для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств сьогодні значно посилюється. На функціонування підприємницьких структур впливають порушення рівноваги між сукупним попитом і пропозицією, стагнація економіки, інфляція, безробіття, нестабільність курсу національної валюти та інші чинники. За таких умов виникає об'єктивна потреба в активізації ролі держави в забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємництва.

Роль державних органів у формуванні захищеності суб'єктів господарювання від різноманітних загроз їхній фінансово-економічній безпеці полягає насамперед у таких заходах:

- формуванні правової захищеності підприємництва (захист приватної власності, правове врегулювання господарських відносин тощо) – майнова безпека;
- запобіганні утворенню монополій та зловживанню монополюним становищем, боротьбі з недобросовісною конкуренцією, контролі цін – ринкова безпека;
- нормативно-правовому регулюванні охорони інтелектуальної власності та захисту комерційної таємниці – інтелектуальна та інформаційна безпека;
- забезпеченні стабільності національної грошової одиниці, ефективного функціонування фінансових ринків (кредитного, фондового, страхового та інших), запобіганні спекуляціям на ринку цінних паперів, захисті прав інвесторів, регламентації процедур банкрутства відновлення платоспроможності й санації, державній фінансовій підтримці підприємництва тощо – фінансова безпека;
- державній підтримці експорту, захисті національного товаровиробника від іноземної конкуренції, запобіганні коливанню валютних курсів – безпека зовнішньоекономічної діяльності;
- контролі якості освітніх послуг, зокрема у вищій освіті, нормативно-правовому забезпеченні трудової діяльності – кадрова безпека [8, с. 46].

Правову основу державного регулювання фінансово-економічної безпеки підприємств формують такі акти:

- 1) Конституція України;
- 2) Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.;
- 3) Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.;
- 4) Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.;
- 5) Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 р. (регулює провадження в справах про банкрутство);

6) Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р. (визначає правові засади здійснення державного регулювання ринку цінних паперів і державного контролю за випуском та обігом цінних паперів і їх похідних в Україні);

7) Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. (на законодавчому рівні було запроваджено визначення поняття недобросовісної конкуренції: це будь-які дії в конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності);

8) Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. (визначає загальні правові, економічні й соціальні умови інвестиційної діяльності на території України, спрямовується на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки);

9) Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. (поширюється на інформаційні відносини, що виникають у всіх сферах життя й діяльності суспільства та держави під час отримання, використання, поширення та зберігання інформації);

10) Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. (регулює відносини у сфері страхування та спрямовується на створення ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій і фізичних осіб);

11) Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. (встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних і наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг. Його метою є створення правових основ для захисту інтересів споживачів фінансових послуг, правове забезпечення діяльності й розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України);

12) укази Президента України;

13) постанови Верховної Ради України;

14) постанови й декрети Кабінету Міністрів України;

15) постанови Національного банку України.

Важливе значення для фінансово-економічної безпеки підприємств має ефективна система державного регулювання ринків фінансових послуг. Згідно зі ст. 21 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» державне регулювання фінансових ринків і закладів здійснює Національний банк України (ринку банківських послуг і нагляд за комерційними банками) [9].

Формування системи фінансової безпеки на підприємстві має передбачати взаємозв'язок чітко визначених цілей і завдань кожного рівня управління, при цьому обираючи оптимальні шляхи реалізації рішень. Горизонтальні та вертикальні рівні менеджменту повинні переслідувати ту ж мету, що й загальна система управління.

Система управління фінансовою безпекою підприємства має бути комплексом взаємозалежних збалансованих рішень як у сфері забезпечення захисту фінансових інтересів суб'єкта господарювання, так і в управлінні його фінансовою діяльністю [10, с. 15].

Управління фінансовою безпекою підприємства здійснюється за такими принципами, як первинність господарського законодавства, застосування програмно-цільового управління, обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства в складі його місії тощо.

До складу механізму управління фінансовою безпекою підприємства входять такі елементи (складові): сукупність фінансових інтересів підприємства, функції, принципи й методи управління, організаційна структура, управлінський персонал, техніка й технології управління, фінансові інструменти, критерії оцінки рівня фінансової безпеки. У такому розумінні механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства являє собою єдність процесу управління та системи управління, що відповідає існуванню діалектичної суперечності змісту (процес управління) і форми (структура управління).

Рівень фінансової безпеки характеризує здатність підприємства протистояти її загрозам або усувати збитки від негативних впливів на різноманітні аспекти безпеки. У цьому разі під загрозою фінансовій безпеці розуміють потенційні або реальні дії фізичних чи юридичних осіб, що порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності та здатні призвести до припинення його діяльності або до фінансових та інших втрат [11, с. 43]. Загрози фінансовій безпеці підприємницької діяльності характеризуються різноманітністю та класифікуються на певні види за такими критеріями:

- 1) за місцем виникнення: зовнішні та внутрішні;
- 2) за ставленням до загроз: суб'єктивні й об'єктивні;
- 3) за ступенем важкості наслідків: з високим ступенем важкості, зі значним ступенем важкості та із середнім ступенем важкості;
- 4) за об'єктом посягань: загрози персоналу, загрози фінансовим ресурсам та загрози матеріальним ресурсам;
- 5) за можливістю здійснення: реальні й потенційні;
- 6) за формою збитку: загрози, реалізація яких завдає прямого збитку, та загрози, реалізація яких призведе до упущеної вигоди;
- 7) за тривалістю дії: тимчасові й постійні;
- 8) за частотою дії: одноразові та багаторазові;
- 9) за рівнем прогнозованості: загрози, що піддаються прогнозуванню, непрогнозовані загрози та загрози, що частково піддаються прогнозуванню;
- 10) за можливістю попередження: загрози, які можуть бути попереджені, загрози, які не можуть бути попереджені, і загрози, які частково можуть бути попереджені;
- 11) за суб'єктами загроз: загрози з боку кримінальних структур, загрози з боку конкурентів, загрози з боку контрагентів, загрози з боку власних працівників, загрози з боку держави та форс-мажорні загрози.

Загрози фінансовій безпеці підприємства кількісно можуть визначатись як величина збитку або інший інтегральний показник, що характеризує ступінь зниження економічного потенціалу підприємства [12, с. 18].

Забезпечення фінансової безпеки України – це діяльність фінансових агентів, спрямована на запобігання або мінімізацію загроз фінансовій безпеці та захист національних інтересів України в галузі національних і міжнародних фінансів. Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Серед функціональних складових належного рівня економічної безпеки фінансова складова вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є двигуном будь-якої економічної системи.

У процесі забезпечення фінансової безпеки спочатку оцінюються загрози економічній безпеці підприємства, що мають правовий характер та включають такі складові:

- внутрішні негативні дії (неефективне фінансове планування й управління активами, малоефективна ринкова стратегія, помилкова кадрова та цінова політика);
- зовнішні негативні дії (спекулятивні операції на ринку цінних паперів, цінова та інші форми конкуренції);
- форс-мажорні (стихійне лихо, страйки, збройні конфлікти) і наближені до форс-мажорних обставини [13, с. 99].

Розбалансування бюджету внаслідок розриву між законодавчо встановленими державними зобов'язаннями й обсягом наявних фінансових ресурсів спричиняє загрозу всім елементам фінансової безпеки України. Наслідком такого розбалансування є бюджетні суперечності та створення соціальної напруги в суспільстві. Відсутність достовірного прогнозування макроекономічних показників, на основі яких розраховується бюджет, є суттєвою загрозою фінансовій безпеці України.

Реальною й гострою є загроза, що виражається в складності податкової системи України, надмірному податковому тиску, недосконалості механізмів стягнення податків. Необхідно вдосконалювати Податковий кодекс України в напрямі уніфікації податків. Існуючу в Україні систему регулювання та нагляду щодо фінансової сфери не може бути визнано ефективною. Забезпечення фінансово-економічної безпеки є одним з основних принципів нормального функціонування підприємства, реалізація якого передбачає використання комплексного, системного науково-практичного підходу. Головний його зміст складає виявлення й усунення зовнішніх і внутрішніх загроз. Тому кожне підприємство має розробляти власну комплексну систему забезпечення фінансово-економічної безпеки. Діяльність щодо забезпечення безпеки на підприємстві спрямовується на конкретні об'єкти та провадиться за допомогою особливих засобів і методів відповідно до визначених принципів. Вона тісно пов'язується з діяльністю всіх функціональних ланок підприємства та має здійснюватись комплексно. Головна роль у цьому процесі належить службі безпеки підприємства. Фахівці служби безпеки повинні відстежувати економічну ситуацію на підприємстві та вчасно реагувати на небезпечні, ризикові ситуації й загрози.

Головним фактором задовільного фінансового стану виступає високий рівень прибутковості основної діяльності. Тому для підприємства досить важливим є досягнення високого рівня ефективності формування, розподілу й використання ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності. Тому варто приділяти достатню увагу питанням економії ресурсів, яка є найбільш доцільною, найоптимальнішою за конкретних умов, що склались на підприємстві [14, с. 7].

Висновки. Таким чином, фінансова безпека являє собою такий стан, за якого підприємство перебуває у фінансовій рівновазі, забезпечується його стійкість, платоспроможність і ліквідність у довгостроковому періоді; задовольняє потреби у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення; забезпечує достатню фінансову незалежність і захищеність фінансових інтересів власників підприємства; здатне протистояти існуючим та таким, що виникають, небезпекам і загрозам, які призводять до фінансового збитку.

Правову основу державного регулювання фінансово-економічної безпеки підприємств формують Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Кримінальний кодекс України, закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови й декрети Кабінету Міністрів України, постанови Національного банку України.

Рівень фінансової безпеки характеризує здатність підприємства протистояти загрозам або усувати збитки від негативних впливів на різноманітні аспекти безпеки. У цьому разі під загрозою фінансовій безпеці розуміють потенційні або реальні дії фізичних чи юридичних осіб, що порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності та здатні призвести до припинення його діяльності або до фінансових та інших втрат.

Безпека сучасного комерційного підприємства забезпечується за допомогою режиму конфіденційності й захисту об'єктів інтелектуальної власності, що формують інформаційну безпеку, та режиму фізичної охорони, тобто забезпечення фізичної безпеки майна й персоналу фірми.

Список використаних джерел:

1. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
2. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н.Й. Реверчук. – Л. : ЛБІ НБУ, 2012. – 195 с.
3. Мельник В.І. Фінансова безпека підприємства / В.І. Мельник, І.І. Підтикана // 66-та студентська науково-технічна конференція : зб. тез допов. – К., 2013. – С. 67–69.
4. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 240 с.
5. Економіка підприємства / за ред. С.Ф. Покропивного. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2014. – 528 с.

6. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга ; Ника-Центр, 2014. – 784 с.
7. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства, сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 60–62.
8. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. – 2013. – № 3. – С. 46–52.
9. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mevgiz.ru/articles/2000/2/1507.html>.
10. Кавун С.В. Концептуальная модель системы экономической безопасности предприятия / С.В. Кавун // Економіка розвитку: науковий журнал. – 2013. – № 3(43). – С. 15–17.
11. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : [монографія] / В.І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2013. – 232 с.
12. Кириченко О.А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи / О.А. Кириченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 10. – С. 18–22.
13. Карлін М.І. Фінансова система України : [навч. посібник] / М.І. Карлін. – К., 2014. – 387 с.
14. Ляшенко О.М. Специфічні властивості фінансової безпеки підприємства / О.М. Ляшенко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. праць. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – С. 7–11.

